

Poznámky k problému mýtu, mytologie a demytologizace [1959]

1.

Je třeba si hned na počátku uvědomit nesnáz, že nemáme přístupu k mýtu. Ve své zkušenosti máme ledajaké povědomí o mytologúmenech, to však jsou relikty, jejichž cena závisí na naší schopnosti je dešifrovat. Naše posuzování musí být nutně dvojí: jednak musíme najít *svou* cestu (tj. cestu ze svých předpokladů) k realitě mýtu, jednak musíme takto vybudovaným aparátem reinterpetovat mýtus tak, aby se sám „poznal“ – jinými slovy, musíme sice na jedné straně mýtus předmětně postihnout, ale musíme dbát také jeho sebeuchopení, totiž toho, čím mýtus sám chce být ve své podstatě.

2.

Běžnou chybou v interpretacích mýtu bývá pojetí, že jde o výraz životní polohy, která je člověku ve všech dobách vlastní; důsledkem je snaha odhalit tuto i modernímu člověku důvěrně známou skutečnost za nesrozumitelnou a temnou masou mytičnosti. Odtud často naděje skládaná v tzv. demytologizační pokusy. Ale mýtus není pouhým výrazem životní polohy, nýbrž je sám životní polohou (v to zahrnujíc ovšem i příslušný výraz). Mýtus je životním stylem, životním pocitem, životní praxí, přístupem ke všemu, je skutečností pronikající celý lidský život.

3.

Vlastní přístup k mýtu je možný jen jednou cestou: je to zážitek. A tento zážitek má zvláštní charakter – nestačí nějaký letmý kontakt, nestačí ani opakované setkávání, je třeba *zasvěcení*. A to je právě to, co nám dnes není schůdné, co nám není v podstatě možné.

4.

Výsledek tohoto rozvažování není tak dočista negativní, jak by se snad mohlo zdát. Okolnost, že mýtus není pro dnešního člověka jednou z možností životního výrazu, resp. forem životního prožitku, ale že patří definitivně minulosti, znamená především, že realita mýtu, mytičnosti má své historické místo. Mýtus má své místo v dějinách člověka, v dějinách rozvíjejícího se (vyvíjejícího se, postupujícího, pokračujícího) lidství.

5.

Minulost však není něčím beze všeho vztahu k přítomnosti. Člověk je tím, čím jest, i díky mytickému období ve svém vývoji. Minulost mýtu není něčím, co prostě neexistuje, ale je právě minulostí přítomného, dnešního člověka. To znamená, že tuto minulost člověk vleče na svých bedrech. Jinak vyjádřeno: v hlubinách našeho jednání i myšlení, většinou pod prahem reflektující kontroly, je stále živý zdroj mytična. Pokusit se o reinterpetaci mýtu znamená nutně najít v sobě tuto zasutou strunu a pokusit se na ni vyloudit tón.

6.

Okolnost, že mýtus patří nenávratně minulosti (pro nás), má své příčiny a svůj význam. Jde totiž

o takový životní habitus, o takovou polohu, která byla stavěna na elementech, které se v našem světě (jak myšlenkovém, tak prakticky činném) nemohou udržet, které vykazují základní nestálost. Proto všude tam, kde se přece jen dovedeme realitě mýtu přiblížit (ať už realitě mýtu v hlubinách vlastní osobnosti, ať už realitě mýtu ve společnostech na nízké úrovni vývoje – minulých nebo současných), nepostihneme nikdy mýtus v jeho pravé podstatě, v jeho strhující síle, v jeho neodolatelné přesvědčivosti, tak říkajíc v jeho virulenci, ale naopak ve stadiu rozkladu, ve stadiu jeho likvidace.

7.

Rozkladem, resp. likvidací tu nemyslíme objektivní stadium reálného procesu; je to rozklad způsobený právě naším přístupem, likvidace, kterou přinášíme s sebou. Jsme to právě my, lidé dnešní doby, kteří s sebou neseme ovzduší, v němž se mýtus nedovede uchovat, a tak se jednak rozkládá, jednak ustupuje do větších hloubek a získává větší odstup.

8.

Proč tomu tak je? Mýtus je – na to musíme pamatovat – nejen minulostí pro dobu po něm následující, ale sám také má svou minulost. Minulostí mytické polohy životní je poloha přírodně-animální. A právě tak jako animálnost byla nadobro rozrušena ve svých konečných (výsledných) projevech mýtem, právě tak mýtus je narušen a rozrušen racionalitou.

9.

Mýtus není přírodním stavem, přírodní a přirozenou životní polohou, přirozeným životním stylem. Mýtus je pozoruhodná moc, která vstupuje do mysli, proniká do duchovního života, resp. je sama počátkem duchovního života. Na to je třeba zvláště upozorňovat: mýtus je projevem *duchovního* života; to znamená, že v mýtu byl opuštěn život pouze animální. Přece však jde teprve o *počátek* duchovního života. Je to duchovní život, který je stavem mysli, nikoli její vládou (Rádl).¹

10.

V tom, že je mýtus projevem duchovního života, je dáno, že je záležitostí společenskou. Také jen na této rovině porozumíme jeho podstatě. Obsah mýtu, báje, která je vypravována, není zdaleka tím nejdůležitějším. Udržuje se v tradici jen jako součást celkové atraktivity specifického stavu mysli, právě tak jako se udržuje jiná její součást, časem se odlišivší, totiž magie, kult, kultický úkon. Podstatou mýtu je právě jeho atraktivnost pro primitivní mysl, nevyzbrojenou dosud nástroji, jimiž je schopna ujmout se vlády nad svými stavy. Mýtus vstupuje do mysli jinými cestami než soudností a rozumem.

11.

Atraktivnost mýtu spočívá v náklonnosti mysli nechat se jím ovládnout, uchvátit, pohltit, opustit svou těžce zakoušenou izolovanost od přírody (jako „toho pravého“) a splynout opět s

¹ E. Rádl, *Dějiny filosofie, I: Starověk a středověk*, Praha 1932, str. 36. – Pozn. red.

jakousi životní polohou, polohou mysli, oddat se jistému stavu, a to periodicky, resp. opakovaně. Tak dále k podstatě mýtu patří určitá rekurence, návratnost stavů vytržení, extáze anebo jiných stavů; za tím cílem jsou pak vypracovány kodexy kultických úkonů, které nejsou leč návodem k dosažení určitých stavů.

12.

Mezi rozličnými mýty není protikladnosti, není boje: mýty žijí vedle sebe, objevují se a hynou, pronikají do stále širších okruhů, jestliže jejich atraktivnost je větší než jiných, anebo jsou odkazovány do ústraní a odsuzovány k zániku, jestliže jiné mýty jsou atraktivnější. Protože rozhoduje atraktivnost, často se prvky jednoho mýtu mísí s prvky mýtů jiných. U mýtů lze spatřovat jen rudimentární schopnost integrační, resp. jen náznak sklonu k celistvosti, k celkovosti.

13.

Racionalita pomalu proniká do mytických stavů a nálad. Mýtus se brání, vytváří nové formy, které napodobují racionalitu. Také racionalita tenduje k rekurencím: nejsou to však rekurence k stavům mysli, nýbrž rekurence k předmětům mysli. Pokusy o racionalizaci mýtu mají vždy stejný úděl: vlastní jádro mýtu je zakrýváno stále složitějším předivem *mytologií*, které si používají víc a víc předmětného myšlení, předmětných výkladů a historek. Racionalizace však jenom zužuje pole vlády samotného mýtu. Vlastní jádro mýtu je na ústupu, racionalizace prozrazuje stadium rozkladu a likvidace mýtu. Blíží se chvíle, kdy se racionalita emancipuje a obrátí proti mýtu, z něhož vzešla, aby jej vykořenila. Nastává nelítostný boj racionálního myšlení, filosofie a vědy, s mýtem.

14.

Vláda racionality se rozšiřuje, mýtus je definitivně vytlačován z vědomí člověka. Přece však se ustavičně objevují lidé, kteří nemohou dát za pravdu často velmi primitivně se projevující racionalitě. Udržuje se povědomí, že v mýtu je cosi nenahraditelného, čehož ztráty jest želeť. Odtud opakované pokusy o renesanci mýtu, ne vždy jen primitivně reakční.

15.

Renesance mýtu je nemožná; potřebovala by podmínky, které neexistují a nebudou existovat. Nicméně je třeba se ptát po tom, lze-li v nových podmínkách dnes už dosti vytríbené a zdaleka už ne tak primitivní racionality revokovat něco z toho, co činilo mýtus tak žádoucím, tak mocným, tak schopným život lidský naplnit, uspokojit, resp. opětovně uspokojovat. Jsou to především tři velká náboženství světová, která představují obrovský pokus tímto směrem jdoucí: židovství, křesťanství, islám. (Ovšemže to je pro ně okrajová záležitost, nikoli podstata.) Syntézy skutečné však dosaženo nebylo a není. Kromě toho vždy znovu vznikají hnutí silně se tomu bránící.

16.

Sám myslím, že pro dnešek významná síla mýtu byla v tom, že ve své likvidaci používal

předmětných určení k tomu, aby dal výraz nepředmětným skutečnostem. Dnes se nemusíme mnoho zabývat otázkou podstaty mýtu, ale měli bychom veškerou svou pozornost zaměřit k procesu jeho likvidace. Tam se objevují momenty, které bude třeba vynést, očistit a využít pro situaci, která stojí před námi (problém nepředmětna).

(Napsáno 23. 11. 1959, předneseno 1. 2. 1960.)